

Vera Petrović¹, Goran Jovanić²
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Obrazovanje osuđenih kao protektivni faktor u redukciji recidivizma

Apstrakt: Cilj izvršenja kazne zatvora je da osuđeni ne čini nova krivična dela kada izađe na slobodu. Podaci o kriminalnom recidivizmu u našoj zemlji, koji se kreće od 50% do 70%, ukazuju na to da se proklamovani cilj kažnjavanja zatvorom retko ostvaruje. Stoga se i kritike koncepta izvršenja zatvorskih kazni čine opravdanim. Kazna zatvora, zasnovana dominantno na segregaciji i izolaciji, ne doprinosi redukciji recidivizma ukoliko se tokom njenog izvršenja ne sprovedu adekvatni tretmansi programi. Jedan od vidova tretmana je usmeren i na obrazovanje osuđenih. Disperzija obrazovnih potreba osuđenih i rezultati istraživanja o efektivnosti zatvorskih obrazovnih programa u redukciji recidivizma opravdavaju ulaganja u te programe. Obrazovanje osuđenih i povećanje kompetencija doprinose redukciji recidivizma putem uspešnog zapošljavanja. Zapošljavanje te kategorije, i pored podizanja kompetencija, otežava postojanje negativnih stavova potencijalnih poslodavaca prema bivšim osuđenim.

Cljučne reči: osuđeni, zatvor, obrazovanje, zapošljavanje, recidivizam

Uvod

Cilj kazne je da osuđeni ne čini nova krivična dela kada izađe na slobodu. Od obrazovanja osuđenih u zatvorima očekuje se da pospešuje ostvarenje takvog cilja, odnosno da doprinese ostvarenju svrhe kažnjavanja (Jovanić i Petrović, 2017). Jedan od argumenata za uvođenje obrazovanja u zatvore jeste da podizanje kompetencija poboljšava šanse za reintegraciju osuđenih nakon izlaska iz zatvora. Obrazovanje deluje posredno na reintegraciju putem uspešnijeg zapošljavanja (Halimi, Brosens, De Donder & Engels, 2017; Hawley,

¹ Vera Petrović, MA, doktorand je Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu (verapetrović0101@gmail.com).

² Dr Goran Jovanić je docent Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu (goranjovanic@fasper.bg.ac.rs).

Murphy & Souto-Otero, 2013; Jovanić i Petrović, 2017; Knežić, 2017). Pojedini autori (Blomberg, Bales, Mann, Piquero & Berk, 2011; Chappell, 2004) navode da je obrazovanje osuđenih faktor koji stvara otpornost na dalje činjenje krivičnih dela.

Cilj rada je da se prikažu rezultati istraživanja koji potvrđuju činjenicu da je obrazovanje osuđenih protektivni faktor koji posredno utiče na smanjenje recidivizma. U radu će biti predloženi i empirijski pokazatelji koji potkrepljuju vezu između obrazovanja osuđenih u zatvoru, zaposlenja nakon otpusta i redukcije kriminalnog recidivizma.

Pojedini autori ističu (Sedgley, Scott, Williams & Derrick, 2010) da sticanje određenih stručnih kompetencija omogućava uspeh na tržištu rada, što može uticati na smanjenje recidivizma nakon otpusta. Stoga se navodi da se uspešnost programa obrazovanja osuđenih meri, između ostalog, redukcijom recidivizma ili pronalaskom posla nakon otpusta (Tyler & Kling, 2006).

Obrazovni nivo osuđenih

Veći broj autora (Davis *et al.*, 2014; Harlow, 2003; Manger, Eikeland, Asbjornsen & Torfinn, 2006; Odović, Žunić Pavlović i Jovanić, 2014) ukazuje na činjenicu da osuđeni imaju niži nivo obrazovanja od normativne populacije. Neophodnost i važnost sprovođenja obrazovnih aktivnosti u zatvorskim uslovima proizilazi iz obrazovnih potreba osuđenih (Ilijić, 2015). Prema poslednjim dostupnim zvaničnim podacima u Srbiji (Ministarstvo pravde Republike Srbije, 2013), krajem 2013. godine 1,9% osuđenih bilo je nepismeno, sa nedovršenom osnovnom školom je bilo 21% osuđenih, a 2,8% sa nedovršenom srednjom školom. Ti podaci ukazuju na problem niskog obrazovnog nivoa osuđenih (Jovanić i Ilijić, 2015).

Dejvis i saradnici (Davis *et al.*, 2014) navode da je 2004. godine oko 36% osuđenih u državnim zatvorima SAD imalo nivo obrazovanja ispod srednjoškolskog nivoa, u poređenju sa 19% u opštoj populaciji. U Floridi je 2000. godine skoro 80% osuđenih bilo bez završene srednje škole (Cho & Tyler, 2013). Slične rezultate iznosi i Herlov (Harlow, 2003), ukazujući na nizak stepen obrazovanja osuđenih. Osnovnoškolsko obrazovanje ili čak niže – nepotpuno, ima 9,9% zatvorske populacije u poređenju sa 4,3% u opštoj populaciji. Ti podaci potvrđuju konstatacije da su osuđeni u zatvorima nižeg obrazovanja i da imaju više obrazovnih potreba od normativne populacije.

O obrazovanju u zatvorima

Većina država u aktuelnom vremenu ima dostupne obrazovne programe za osuđene, s tim što postoje razlike u modalitetima obrazovnih programa u zatvorima (Costelloe & Warner, 2014). Osnovni cilj obrazovnih programa u zatvoru jeste usvajanje znanja, razvijanje i unapređivanje radnih veština i navika osuđenih i sticanje stručnih kvalifikacija (Ilijić, Pavličević i Glomazić, 2016). Nesporne su prednosti programa obrazovanja u zatvorima, posebno imajući u vidu dobrobit svakog osuđenog koji je uključen u taj proces i dugoročnu korist za celokupno društvo. Dobrobit zajednice se manifestuje u povratku osobe koja će postati produktivan član društva (Knežić i Savić, 2013).

Kao deo napora u rehabilitaciji, edukacija osuđenih je postala široko prihvaćen mehanizam za ispunjavanje socijalnih i psiholoških potreba osuđenih, koji može značajno smanjiti verovatnoću recidivizma (Case & Fasenfest, 2004). Osnovni cilj obrazovanja u zatvorima jeste da se recidivizam smanji povećanjem šansi da se osuđeni zaposle nakon otpusta (Chappell, 2004). Dva primarna cilja obrazovnih programa u zatvorima u SAD jesu da omoguće da osuđeni napuste zatvorski sistem sa diplomom i da budu dovoljno kvalifikovani da dobiju zaposlenje kada izađu na slobodu (Nuttall, Hollmen & Staley, 2003).

Evidentan je veći broj razloga zbog kojih osuđeni, dok se nalaze na izvršenju zatvorske kazne, učestvuju u programima obrazovanja. Neki od njih su: potreba osuđenih da konstruktivno provode vreme, ostvarenje socijalnih interakcija, potencijalna mogućnost uslovnog otpusta i povećavanje verovatnoće da će dobiti posao nakon otpusta (Sedgley *et al.*, 2010).

Osuđenima u zatvorima su na raspolaganju programi obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja. Profesionalno osposobljavanje podrazumeva učenje veština (Costelloe & Warner, 2014) koje pripremaju osobu za poslove zasnovane na manuelnim ili praktičnim aktivnostima (Odović, Žunić Pavlović i Jovanić, 2014). S druge strane, obrazovni programi su usmereni na razumevanje i razvijanje kapaciteta za kritičko mišljenje, a delotvornost obrazovnih programa se meri onim što osoba zna i sposobnošću osobe da stečeno znanje primeni (Costelloe & Warner, 2014).

Pregledom literature zapaža se da u analizi efekata obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih na recidivizam i zapošljavanje nakon otpusta u svim slučajevima nisu napravljene razlike između programa opšteg obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja. Stoga u većem broju istraživanja ostaje nepoznato koji su programi bili više ili manje delotvorni u uspešnoj reintegraciji osuđenih.

Fokus ovog rada će biti na eksploraciji uticaja obrazovanja, kao protektivnog faktora, na redukciju recidivizma po izlasku osuđenih iz zatvora. Pod obra-

zovanjem osuđenih će se podrazumjevati svaki vid edukacije koji osuđeni dobija tokom izvršenja zatvorske kazne, bez obzira na to da li je fokusiran na sticanje akademskih ili praktičnih znanja.

O recidivizmu

Pojedini autori (Davis *et al.*, 2014; Sedgley *et al.*, 2010) navode da je u istraživanjima koja su se bavila uticajem obrazovanja na recidivizam osuđenih recidivizam posmatran na različite načine, te da ne postoji opšteprihvaćena definicija recidivizma. Tako se u literaturi recidivizam definiše kao ponovni povratak u zatvor bilo zbog učinjenog krivičnog dela ili zbog kršenja pravila uslovnog otpusta, ponovno osuđivanje bez obzira na vrstu izrečene sankcije ili ponovno hapšenje. Takođe, u literaturi se prilikom razmatranja recidivizma sreću različiti periodi praćenja osuđenih nakon otpusta. Ti periodi se kreću od šest meseci do deset godina (Davis *et al.*, 2014).

U nastojanju da se otklone nesporazumi u pojmovnom određenju recidivizma, pojedini autori (Steurer & Smith, 2003) posmatraju recidivizam na osnovu ponovnog hapšenja, izricanja kazni i ponovnog slanja na izvršenje zatvorske kazne. Istraživanjem koje su sproveli u tri države SAD (Ohajo, Minesota i Merilend) došli su do podataka da su učesnici obrazovnih programa u zatvorima nakon otpusta ponovno uhapšeni zbog novog krivičnog dela u 48% slučajeva, dok su osuđeni koji nisu bili učesnici zatvorskih obrazovnih programa bivali ponovo uhapšeni u 57% slučajeva. Kod izricanja kazni, autori (Steurer & Smith, 2003) navode da su zatvorenici koji su učestvovali u obrazovnim programima ponovo osuđeni u 27% slučajeva, dok su oni koji nisu učestvovali u obrazovnim programima ponovo osuđivani u 35% slučajeva. Takođe, 21% onih koji su učestvovali u obrazovnim programima ponovo su osuđivani na kaznu zatvora, dok je onima koji nisu učestvovali u obrazovnim programima kazna zatvora nakon otpusta ponovo izrečena u 31% slučajeva (Steurer & Smith, 2003).

Delotvornost zatvorskih kazni se najčešće meri putem recidivizma (Esperian, 2010), koji se u našoj zemlji kreće od 50% (Ilijić, 2015) do 70% (Knežić, 2017; Petrović, 2017). Recidivizam nije samo indikator neuspešnosti tretmana u zatvorima već i postpenalnog prihvata i društvenih okolnosti koje otežavaju integraciju osuđenih nakon otpusta (Knežić, 2017).

Osim mnogobrojnih faktora koji utiču na recidivizam (socioekonomski status, nadzor nakon otpusta, vreme provedeno u zatvoru, ozbiljnost učinjenog krivičnog dela), veći broj autora navodi i neadekvatan obrazovni nivo osuđenih (Esperian, 2010; Ilijić, 2016; Sedgley *et al.*, 2010; Žunić Pavlović, 2004). Stoga

se ističe da su kriminal i recidivizam obrnuto proporcionalni obrazovnim postignućima pojedinca (Batchelder & Pippert, 2002). Međutim, naknadni završetak ranije propuštenog školovanja ne implicira da osuđeni koji su bili uključeni u taj proces više neće vršiti krivična dela, jer je recidivizam multikauzalna pojava, već ukazuje na činjenicu da osuđeni, povećanjem obrazovnog nivoa, povećavaju i svoje mogućnosti za uključivanje u prosocijalne tokove na slobodi (Žunić Pavlović i Jovanić, 2006).

Teorijska pozadina

Objašnjenje veze obrazovanja kao protektivnog faktora i recidivizma daje opšta uzrastom određena teorija neformalne socijalne kontrole. Ta teorija ističe promene u ponašanju koje nastaju pod uticajem dinamičkih faktora, objašnjavajući zašto osobe prestaju da čine prestupe (Sampson & Laub, 1997). Teorija naglašava da pozitivni životni događaji (kao što je pronalazak stalnog zaposlenja) utiču na prestanak bavljenja kriminalom u odraslom dobu (Popović Ćitić i Đurić, 2010). Stabilnost posla se posmatra kao jedan od najsnažnijih faktora koji izaziva promene u poremećajima ponašanja (Popović Ćitić, 2010). Problemi sa zapošljavanjem, odnosno nemogućnost zapošljavanja, predstavljaju faktore koji doprinose kriminalnom ponašanju, dok je stabilnost posla događaj koji doprinosi nečinjenju krivičnih dela (Sampson & Laub, 2005).

Jedna od najvećih prepreka uspešnoj reintegraciji i zapošljavanju jeste deficit obrazovanja i veština, karakterističan za zatvorsku populaciju. Nedostatak obrazovanja i veština, zajedno sa kriminalnim dosijeom, dodatno otežava nalaženje posla i nečinjenje krivičnih dela nakon otpusta (Cronin, 2011). Stoga osuđeni moraju, uz sve ostale faktore koji utiču, imati i adekvatan nivo obrazovnih i stručnih veština da bi našli adekvatno zaposlenje. S tim u vezi, pomenuta teorija nudi objašnjenje kako obrazovanje osuđenih, kao protektivni faktor, posredno utiče na redukciju recidivizma povećavajući mogućnosti za uspešno zapošljavanje nakon otpusta iz zatvora.

Povezanost između obrazovanja u zatvorima i zaposlenja

Osuđeni često imaju problem zapošljavanja nakon izlaska iz zatvora. Obrazovanje stečeno u zatvoru pomaže im u otklanjanju barijera prilikom traženja posla. Zapošljivost bivših osuđenih predstavlja generalni problem koji nastaje zbog stigmatizacije i nepoverenja potencijalnih poslodavaca. S druge strane, određen broj osuđenih

pronalazi posao nakon otpusta, posebno ukoliko poseduje adekvatne kompetencije, znanja i veštine, koje može steći putem programa obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja u zatvoru (Odović, Žunić Pavlović i Jovanić, 2014).

Zapošljavanje nakon zatvora važna je mera efikasnosti korektivnog obrazovanja. Zapošljavanje osuđenih pokazuje koliko su obuke i veštine koje oni dobijaju pripremile pojedince da uspeju na formalnom tržištu rada (Davis *et al.*, 2014). Važno je da bivši osuđeni dobiju podršku za zaposlenje kako bi postali korisni i integrisani članovi društva te da bi se redukovala mogućnost recidivizma (Graffam, Shinkfield & Lavelle, 2014).

Na osnovu metaanalize 33 studije, čiji je fokus bio na obrazovanju, profesionalnom osposobljavanju i radnom angažovanju osuđenih, autori (Wilson, Gallagher & Mackenzie, 2000) navode da se učesnici obrazovnih programa u zatvorima u znatno većem broju slučajeva zapošljavaju nakon otpusta, u odnosu na osuđene koji nisu bili učesnici obrazovnih programa.

Slično istraživanje o efektima zatvorskog obrazovanja (Tyler & Kling, 2006) sprovedeno je u zatvorima Floride u periodu od 1994. do 1999. godine. Studijom su bili obuhvaćeni podaci o 24.764 osuđena muškaraca. Autori su došli do podatka da su učesnici programa obrazovanja u zatvoru nakon otpusta pronalazili zaposlenje u 44% slučajeva u odnosu na neučesnike programa, od kojih se zapošljavalo 37% (Tyler & Kling, 2006). Cilj još jednog istraživanja (Cho & Tyler, 2013), takođe u zatvorima Floride, bio je da se utvrdi u kojoj meri osnovno obrazovanje (ABE) utiče na zapošljavanje nakon izvršene zatvorske kazne. Uzorak istraživanja je činilo 13.137 osuđenih. Autori su (2013) zaključili da učešće u programima osnovnog obrazovanja povećava mogućnost zapošljavanja nakon otpusta iz zatvora, posebno ukoliko je osnovno obrazovanje bilo udruženo sa drugim oblicima edukacije.

U istraživanju o zaposlenju osuđenih nakon izvršene zatvorske kazne, Dejvis i saradnici (Davis *et al.*, 2014) koristili su rezultate 18 studija koje su se bavile tom problematikom. Tretiranu grupu činili su osuđeni koji su učestvovali ili završili program zatvorskog obrazovanja, a kontrolnu grupu su činili osuđeni koji nisu učestvovali ili nisu dovršili program obrazovanja u zatvoru. Autori (2014) dolaze do podatka da 13% veće šanse za zapošljavanje imaju osuđeni koji su učestvovali u programima zatvorskog obrazovanja nego neučesnici. Dejvis i saradnici (2014) su u programe zatvorskog obrazovanja svrstali programe opšteg obrazovanja i programe profesionalnog osposobljavanja. Polazeći od pretpostavke da postoji razlika između zaposlenja osuđenih koji su učestvovali u programima opšteg i profesionalnog obrazovanja, autori (2014) su došli do podatka da učešće u programima profesionalnog osposobljavanja povećava šanse za zaposlenje za 28%,

dok učešće u akademskim obrazovnim programima povećava šanse za zaposlenje nakon otpusta za 8% u odnosu na osuđene koji nisu bili učesnici programa.

U Minesoti je sprovedena slična studija sa osuđenima koji su otpušteni iz zatvora između 2007. i 2008. godine (Duwe & Clark, 2014). Uzorak istraživanja su činila 9.394 osuđena. Autori (2014) navode da sticanje diplome srednje škole tokom boravka na izvršenju zatvorske kazne pozitivno korelira sa zapošljavanjem nakon otpusta. Osuđeni koji su stekli diplomu srednje škole su u 59% slučajeva bili više zapošljavani nego osuđeni koji su imali obrazovne potrebe i nisu učestvovali u programima obrazovanja u zatvorima. Rezultati dobijeni u toj studiji se odnose na dvogodišnji period praćenja osuđenih nakon otpusta.

Povezanost između obrazovanja i redukcije recidivizma

Uticao obrazovanja na redukciju recidivizma ispitali su brojni autori (Aos, Miller & Drake, 2006; Cronin, 2011; Davis *et al.*, 2014; Saylor & Gaes, 1997; Steurer & Smith, 2003). Većina autora smatra da podizanje nivoa obrazovanja treba posmatrati kao protektivni faktor u redukciji recidivizma osuđenih. U studiji koja je 1986. godine sprovedena u državi Njujork, sa osuđenima iz 14 zatvora, zapaženo je da je recidivizam niži kod osuđenih koji su tokom izvršenja kazne zatvora stekli diplomu srednje škole (17,1%) nego kod osuđenih koji nisu stekli diplomu srednje škole i koji su recidivirali u 26,3% slučajeva (Macdonald & Bala, 1986). Do sličnih podataka došlo se u istraživanju koje je sprovedeno sa 7.000 osuđenih iz različitih zatvora u SAD. Ustanovljeno je da su osuđeni koji su učestvovali u programima obrazovanja u zatvorima u 24% slučajeva manje recidivirali od osuđenih koji u zatvoru nisu pohađali obrazovne kurseve (Saylor & Gaes, 1997). Pozitivna veza obrazovanja u zatvoru i redukcije recidivizma konstatovana je i na tlu Kanade. U istraživanju koje je sprovedeno sa 654 osuđena iz kanadskih zatvora došlo se do podatka da 75% osuđenih koji učestvuju u obrazovnim programima tokom izvršenja zatvorske kazne ne recidivira u roku od tri godine nakon otpusta. Osuđeni koji nisu učestvovali u obrazovnim programima recidivirali su u periodu praćenja od tri godine u 50% slučajeva (Duguid & Pawson, 1998).

Wilson i saradnici su na osnovu metaanalize 33 studije (Wilson, Gallagher & Mackenzie, 2000) ustanovili manji recidivizam za 10% kod učesnika edukativnih programa u zatvorima. Osuđeni koji nisu učestvovali u programima, kod kojih je postojao obrazovni deficit, recidivirali su u 50%, dok su osuđeni koji su učestvovali u obrazovnim programima recidivirali u 40% slučajeva.

Na području Teksasa, dve godine nakon otpusta, recidivizam osuđenih koji su učestvovali u obrazovnim programima iznosio je 12%, u odnosu na 32%

osuđenih koji su recidivirali a koji nisu bili učesnici obrazovnih programa (Steurer, Smith & Tracy, 2003).

Podaci istraživanja (Nuttall, Hollmen & Staley, 2003) ukazuju na to da se nakon perioda praćenja od 36 meseci u zatvor vratilo 34% osuđenih koji su diplomu srednje škole stekli u zatvoru. S druge strane, 41% osuđenih koji nisu stekli diplomu srednje škole u zatvoru, a koji su imali obrazovne potrebe, recidiviralo je nakon perioda praćenja od 36 meseci.

Gordon i Veldon (Gordon & Weldon, 2003) takođe su ispitivali uticaj profesionalnog osposobljavanja i dobijanja diplome srednje škole u zatvoru na recidivizam nakon otpusta. Uzorak istraživanja su činili osuđeni koji su se nalazili u zatvorima zapadne Virdžinije 1999. i 2000. godine. Autori (2003) navode da su osuđeni koji su učestvovali u programima profesionalnog osposobljavanja recidivirali u 6,7% slučajeva. Takođe, učešće u programima srednjoškolskog obrazovanja dovodi do redog recidivizma, koji je, prema rezultatima te studije, iznosio 8,8%. Osuđeni koji nisu učestvovali u obrazovnim programima tokom izvršenja zatvorske kazne recidivirali su u 26% slučajeva.

Aos i saradnici (Aos, Miller & Drake, 2006), analizirajući 17 programa akademskog obrazovanja i četiri programa stručne obuke u zatvorima SAD, navode da su učesnici programa akademskog obrazovanja imali niže stope recidivizma za 5% od onih koji nisu učestvovali u obrazovnim programima. Ukoliko se zajedno sa programima akademskog obrazovanja sagledaju i efekti zanatskih programa, učesnici su recidivirali u 12% slučajeva manje u odnosu na osuđene koji nisu učestvovali ni u jednom edukativnom programu u zatvoru.

Ispitujući vezu između učešća osuđenih u obrazovnim programima i recidivizma u zatvorskom sistemu Australije, Kalan i Gardner (Callan & Gardner, 2007) došli su do nalaza da osuđeni koji su bili uključeni u obrazovne programe imaju manje šanse da se vrate u zatvor od onih koji nisu učestvovali u programu. U istraživanje su bili uključeni osuđeni koji su otpušteni iz zatvora u Australiji između 1. jula 2001. i 30. novembra 2002. godine, a koji su praćeni do 30. novembra 2004. godine. Osuđeni koji nisu bili uključeni u proces profesionalnog osposobljavanja recidivirali su 32% slučajeva, a osuđeni koji su bili uključeni u programe obuke u 23% slučajeva.

Istraživanja u novije vreme takođe ukazuju na pozitivnu korelaciju učešća u zatvorskim obrazovnim programima i redukcije recidivizma. Tako je u istraživanju sprovedenom u Ohaju (Sedgley *et al.*, 2010) utvrđeno da osuđeni koji su učestvovali u obrazovnim programima tokom izvršenja zatvorske kazne recidiviraju manje nego oni koji nisu učestvovali. Uzorak istraživanja je činilo 4.515 osuđenih koji su otpušteni iz zatvora u Ohaju 1992. godine, a koji su praćeni od perioda otpusta do 2002. godine. Autori (2010) navode da su osuđeni koji su učestvo-

vali u programima obrazovanja, nakon trogodišnjeg praćenja, recidivirali u 35% slučajeva. Nakon petogodišnjeg perioda praćenja, recidivizam osuđenih koji su učestvovali u programima obrazovanja iznosio je 50%. S druge strane, osuđeni koji nisu učestvovali u programima obrazovanja, nakon trogodišnjeg perioda praćenja, recidivirali su u 64,8% slučajeva. Posmatrano za petogodišnji period recidivizam osuđenih koji nisu bili učesnici obrazovnih programa, a kod kojih su postojale obrazovne potrebe, iznosio je 73,7% (Sedgley *et al.*, 2010).

Slične rezultate dobio je i Kronin (Cronin, 2011) koji je sproveo istraživanje u državi Misuri sa 25.000 osuđenih, otpuštenih u periodu između 2005. i 2008. godine. Kronin (2011) dolazi do podatka da su osuđeni koji su bili uključeni u obrazovni proces u zatvoru i koji su ga uspešno završili recidivirali u 40% slučajeva. Oni osuđeni koji su učestvovali u obrazovnim programima ali nisu dostigli nivo sticanja diplome recidivirali su u 50,6%. Osuđeni sa obrazovnim deficitom koji nisu učestvovali u programima srednjoškolskog obrazovanja recidivirali su u 53,7% slučajeva. U ovoj studiji recidivizam osuđenih je posmatran u dvogodišnjem periodu nakon otpusta, a recidivistima su smatrani oni kojima je nakon otpusta ponovo izrečena kazna zatvora.

U studiji koja je sprovedena u Indijani (Nally, Lockwood, Ho & Knutson, 2012), u kojoj su posmatrani osuđeni koji su otpušteni iz zatvora u periodu od 2002. do 2009. godine, ustanovljeno je da je 29,7% onih koji su učestvovali u programima obrazovanja recidiviralo, u poređenju sa 67,8% osuđenih koji nisu učestvovali u obrazovnim programima (Nally *et al.*, 2012).

Dejvis i saradnici (Davis, Bozick, Steele, Saunders & Miles, 2013) u svojoj metaanalizi kojom je bilo obuhvaćeno 58 studija sprovedenih u periodu od 1980. do 2011. godine, došli su do podatka da su osuđeni koji su učestvovali u obrazovnim programima u zatvoru u 43% slučajeva manje recidivirali od onih koji nisu učestvovali u obrazovnim programima. Autori (2013), dovodeći u sumnju dobijene rezultate zbog moguće pristrasnosti i izbora osuđenih da učestvuju u programima koji su i inače bili manje skloni recidivizmu (posedovali su motivaciju za promenu, imali su prethodno pozitivno iskustvo sa obrazovanjem i stečene određene kompetencije), radi provere rezultata, u obzir su uzeli sedam studija koje su imale strog istraživački model, te su došli do podatka da su osuđeni koji su učestvovali u programima zatvorskog obrazovanja imali 13% manje šanse da recidiviraju od onih koji nisu učestvovali u tim programima (Davis *et al.*, 2013).

Kim i Klark (Kim & Clark, 2013), koristeći podatke probacione službe države Njujork o osuđenima koji su bili otpušteni iz zatvora u periodu između 2005. i 2008. godine, dolaze do podataka da obrazovni programi u zatvorima redukuju recidivizam. Autori (2013) navode da je tokom trogodišnjeg perioda praćenja postojao statistički značajno niži recidivizam kod osuđenih koji su uče-

stvovali u obrazovnim programima (9,4%) u odnosu na osuđene koji tokom izvršenja zatvorske kazne nisu učestvovali u tim programima (17,1%).

Efekti obrazovanja na osuđene istraživani su i na našim prostorima (Ilijić, 2016). Uzorak istraživanja su činili osuđeni koji su se nalazili na izvršenju zatvorske kazne u Kazneno-popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici. Utvrđivano je da li učesće osuđenih u obrazovnim programima utiče na redukciju skora rizika recidivizma i na postizanje pozitivnih promena u ponašanju. U tom istraživanju (2016) potvrđen je statistički značajan uticaj profesionalnog osposobljavanja na smanjenje rizika recidivizma. Skor rizika recidivizma kod osuđenih koji nisu bili uključeni u proces profesionalnog osposobljavanja blago je porastao u završnom merenju u odnosu na početno. Kod osuđenih koji su bili uključeni u edukativne procese skor rizika recidivizma je blago opao (Ilijić, 2016).

Smatramo da je neophodno naglasiti da sticanje diplome ne znači automatsko odustajanje od vršenja novih krivičnih dela, ali je procenat recidivista koji su stekli diplomu tokom boravka u zatvoru manji u odnosu na procenat recidivista koji nisu učestvovali u edukativnim procesima, a kod kojih su postojale edukativne potrebe. U prilog tome govore rezultati prethodno pomenutih istraživanja, što ukazuje na činjenicu da je ulaganje u obrazovne programe u zatvorima korisno.

Povezanost između zaposlenja nakon otpusta i recidivizma

Nedostatak posla nakon otpusta iz zatvora predstavlja podsticaj za ponovno činj enje krivičnih dela. Zatvorska kazna pogoršava problem etiketiranjem i stigmatizacijom osoba koje su se nalazile na izvršenju zatvorske kazne (Bushway, 2003). Ukoliko bismo obrazovanjem u zatvorima poboljšali veštine i kompetencije osuđenih, zaposlenje bivših osuđenih bi predstavljalo protektivni faktor u redukciji recidivizma. Pojedini autori (Lochner & Moretti, 2003) navode da je ulaganje u obrazovanje osuđenih investicija koja može da ima višestruke pozitivne efekte. Kao jedan od najvažnijih pozitivnih efekata obrazovanja navodi se povećanje verovatnoće za zapošljavanje nakon otpusta (Duwe & Clark, 2014; Halimi *et al.*, 2017). Zapošljavanje nakon izvršenja zatvorske kazne daje prestupnicima obavezu i razlog koji ih odvraća od ponovnog prestupa. Ekonomske teorije takođe naglašavaju značaj obrazovanja jer obrazovanje poboljšava sposobnosti i olakšava zaposlenje, čime se smanjuje rizik recidivizma (Wilson, Gallagher & Mackenzie, 2000). Osuđeni koji se zaposle nakon izvršene kazne zatvora ponovno činj enje krivičnih dela i ponovni odlazak u zatvor mogu videti kao veću štetu nego korist, te stoga ne čine ponovo krivična dela (Duwe & Clark, 2014).

Posredan uticaj zatvorskog obrazovanja i redukcije recidivizma putem lakšeg zapošljavanja bivših osuđenih uočavaju Muhamed i Muhamed (Mohammed & Mohamed, 2015). Oni navode da su programi obrazovanja osuđenih višestruko korisni jer, osim osnovnog i stručnog obrazovanja i osposobljavanja, omogućavaju sticanje veština koje osuđenima mogu biti od koristi i u svakodnevnom životu. Sticanje raznovrsnih veština, obrazovanje i profesionalno osposobljavanje u krajnjem doprinose tome da se osuđenima olakša da pronađu zaposlenje nakon otpusta, te na taj način dovode do redukcije recidivizma (Mohammed & Mohamed, 2015).

Na to da radno angažovanje nakon izvršenja zatvorske kazne utiče na smanjenje recidivizma, ukazuju brojni autori (Crutchfield & Pitchford, 1997; Uggen, 1999; Huiras, Uggen & McMorris, 2000), koji ističu da je manje verovatno da će osoba počiniti krivično delo ukoliko ima stabilan i stalan posao, koji smatra zadovoljavajućim i ako ima mogućnost napredovanja.

Kronin (Cronin, 2011) dolazi do podatka da su pozitivni ishodi zaposlenja obrnuto povezani sa kriminalnom aktivnošću, što znači da viša stopa zaposlenosti i prihoda vodi ka nižoj stopi kriminala. Osuđeni koji su imali stalan posao nakon otpusta recidivirali su u 33,9% slučajeva, dok su osuđeni koji su bili nezaposleni recidivirali u 61,4% slučajeva. O važnosti zaposlenja po izlasku iz zatvora može se suditi i prema podacima koji govore da osuđeni, bez obzira na stručne kompetencije, koji ostaju nezaposleni godinu dana nakon izlaska iz zatvora, nakon tri godine recidiviraju u 60% slučajeva više nego osuđeni koji su nakon otpusta pronašli zaposlenje (Pager, Western & Sugie, 2009).

Problem zapošljivosti osuđenih nakon otpusta

Osim toga što rezultati brojnih istraživanja ukazuju na značaj podizanja obrazovnog nivoa osuđenih tokom izvršenja zatvorske kazne, postoji nepoverenje u osuđene i negativno raspoloženje potencijalnih poslodavaca za njihovo zapošljavanje nakon otpusta. Da bi obrazovni programi, putem zapošljavanja osuđenih nakon otpusta, imali uticaja na redukciju recidivizma, neophodno je poboljšati prilike za zapošljivost bivših osuđenih, koje su umanjene zbog otpora društvene zajednice prema osuđenima.

Postoje različite definicije zapošljivosti. Zapošljivost se može definisati kao verovatnoća koju neka osoba ima da pronađe novo zaposlenje u firmi (vertikalno napredovanje) ili na otvorenom tržištu rada (Forrier & Sels, 2003). Na zapošljivost utiču formalne kvalifikacije, odnosno nivo obrazovanja, prethodno radno iskustvo, specifične veštine potrebne za obavljanje radnih zadataka, te profes-

onalno usavršavanje u vidu pohađanja različitih edukacija i treninga (McQuaid & Lindsay, 2005). Autori Maslić Seršić i Tomas (2015) zapošljivost definišu kao alternativu sigurnosti posla, koja predstavlja jedan od načina da osoba uspostavi kontrolu nad svojim radnim životom. U tom pogledu, ona je važna za sve pripadnike radno sposobnog stanovništva.

Podudarnost između zaposlenikovih kompetencija i zahteva posla samo je jedan, ali ne i dovoljan preduslov zapošljivosti (Fugate, 2006). To je posebno karakteristično za populaciju bivših osuđenih, koji i pored kompetentnosti za obavljanje određenog posla često nisu prihvaćeni na tržištu rada. Jovanić i Petrović (2017) navode da se bivši osuđeni, iako steknu znanja i veštine tokom izvršenja kazne zatvora, suočavaju sa problemima u zapošljavanju usled otpora društvene zajednice u koju treba da se reintegrišu.

Generalno, poslodavci nisu voljni da uposle bivše osuđene, te oni neretko bivaju najmanje poželjni i najniže plaćeni radnici (Bushway, 2003). Dejvis i saradnici (2014) navode da stigma zbog osude za krivično delo predstavlja ključnu prepreku za zapošljavanje nakon otpusta.

Zapaženo je (Bumiller, 2014) da u SAD postoji uočljiva averzija poslodavaca prema zapošljavanju bivših osuđenih. Poslodavci kao razloge odbijanja zapošljavanja bivših osuđenih navode smanjenu bezbednost drugih zaposlenih i negativan uticaj na produktivnost firme (Bumiller, 2014).

Boravak u zatvoru povezuje se sa karakteristikama kao što su neiskrenost, sklonost nasilnom ponašanju i nepouzdanost (Pager, Western & Sugie, 2009). Boravak u zatvoru stvara negativan stav prema osobi, bez obzira na njene stručne kompetencije, a poslodavci se češće odlučuju da zaposle osobe sa malo ili bez radnog iskustva ili korisnike socijalne pomoći nego osobe koje imaju iskustvo prethodnog boravka u zatvoru (Ramakers, Wilsem & Apel, 2012).

Analizirano je (Pager, Western & Sugie, 2009) na koji način prethodni boravak u zatvoru predstavlja barijeru u zapošljavanju. Studija je sprovedena u državi Njujork 2009. godine. Na konkurs za posao prijavilo se 250 osoba sa fiktivnim biografijama. Osobe koje su se prijavile za posao bile su slične po karakteristikama koje se tiču nivoa obrazovanja i uspeha u srednjoj školi, prema radnom iskustvu i mestu boravka. Svi učesnici u istraživanju prošli su istu obuku za razgovor za posao. U pojedinim biografijama je bilo navedeno da su se kandidati ranije nalazili na izvršenju zatvorske kazne. Rezultati te studije pokazali su da kriminalni dosije ima značajan negativan uticaj na zapošljivost. Kandidati koji su imali kriminalni dosije u 50% slučajeva su manje pozivani na razgovor, te zbog kriminalnih aktivnosti kojima su se bavili nisu dobili posao (Pager, Western & Sugie, 2009).

Koristeći eksperimentalni pristup (Pager, 2003), testirano je do kog stepena kriminalni dosije utiče na mogućnost zapošljavanja. Istraživanje je realizovano tako što su se pojedinci, koji su imali i koji nisu imali kriminalni dosije, prijavljivali na oglase za posao koji su bili dostupni na internet servisima. Na osnovu sprovedenog istraživanja, autor je (2003) zaključio da je za vreme intervjua 75% poslodavaca osuđenima postavljalo pitanja o kriminalnoj istoriji, dok je 27% poslodavaca radilo službene provere u vezi sa njihovom kriminalnom istorijom. Rezultati su pokazali da je do 50% smanjena verovatnoća da će ispitanici biti pozvani na sledeći intervju ako su imali kriminalni dosije.

Uprkos postojanju negativnih stavova, ipak postoje situacije kada poslodavci zapošljavaju osobe koje imaju kriminalni dosije (Bumiller, 2014). Autor (2014) navodi da subvencije države za zapošljavanje bivših osuđenih i potrebe za radnom snagom koja će raditi nisko plaćene poslove ili u lošim uslovima, kao i nepostojanje drugih prijavljenih kandidata, doprinose povećanju zapošljivosti bivših osuđenih.

Pojedine države SAD omogućavaju poslodavcima besplatno poslovno osiguranje koje ih štiti od gubitaka usled nepoštenja njihovih radnika. To služi kao podsticaj kompanijama da zapošljavaju kandidate koji su bivši osuđeni. Ta polisa osigurava poslodavca od krađa, falsifikovanja ili pronevere njenih radnika, ali ne preuzima odgovornost za loše odrađen posao radnika, nezgode ili druge povrede na radu (Kethineni & Falcone, 2007).

Zaključak

U odgovoru na pitanje da li obrazovanje u zatvorskim uslovima redukuje novi kriminal, izneti su podaci iz istraživanja koji afirmativno govore o takvoj povezanosti. Pozitivni efekti obrazovanja osuđenih na zapošljavanje i recidivizam nakon otpusta ukazuju na činjenicu da je ulaganje u obrazovne programe u zatvorima korisno, te da može doprineti uspešnoj reintegraciji u društvenu zajednicu. Suštinski je važno da se vreme koje pojedinac provodi u zatvoru iskoristi za rešavanje ključnih faktora koji utiču na recidivizam (Ilijić, Pavićević i Glomazić, 2016). Dodatni argument koji ide u prilog zalaganjima za obrazovanje u zatvorima jeste činjenica da osuđeni sa relativno niskim obrazovnim nivoom svojim učešćem dominiraju u strukturi zatvorske populacije (Allred, Harrison & O'Connell, 2013).

Zatvor, kao kazna, treba da obezbedi efikasno okruženje koje smanjuje rizik od činenja novog krivičnog dela. Od redukcije recidivizma ima koristi cela društvena zajednica (Odović, Žunić Pavlović i Jovanić, 2014). Smanjenje recidi-

vizma se smatra značajnim i sa aspekta smanjenja brojnosti zatvorske populacije i troškova koje nosi korektivni sistem (Sedgley *et al.*, 2010).

Napori na podizanju obrazovnog nivoa osuđenih često su obezvređeni usled averzije poslodavaca prema zapošljavanju bivših osuđenih. Bez adekvatnog zaposlenja i prihvatanja od društvene zajednice, osuđeni u velikom broju slučajeva recidiviraju. Zapošljavanje bivših osuđenih na kvalitetnim pozicijama, koje su u skladu sa njihovim kvalifikacijama i sposobnostima, ima pozitivan uticaj na uspešnu reintegraciju (Kethineni & Falcone, 2007).

Očigledno je da obrazovanje osuđenih, kao protektivni faktor, doprinosi povećanju šansi za zapošljavanje nakon otpusta. Te šanse se umanjuju postojanjem prethodnog bavljenja kriminalom. Stoga poslodavci iskazuju negativan stav prema zapošljavanju bivših osuđenih osoba, što se negativno odražava na uspešnu reintegraciju. Pronalazak adekvatnog zaposlenja može predstavljati prekretnicu za prestanak bavljenja kriminalom. Stoga postoji istovremena potreba za zadovoljenjem edukativnih deficita zatvorske populacije i potreba za pronalaženjem mehanizama zapošljavanja osuđenih nakon izvršenja zatvorske kazne. Osim realizacije i ulaganja u programe obrazovanja u zatvorima, napori moraju biti usmereni i na pronalaženje mehanizama za povećanje zapošljivosti osuđenih nakon otpusta. Zadovoljavanjem obrazovnih potreba osuđenih i stvaranjem uslova za zapošljavanje nakon otpusta može se postići kvalitetna reintegracija u društvenu zajednicu, a time i redukovati kriminalni recidivizam.

Reference:

- ALLRED, S. L., HARRISON, L. D., & O'CONNELL D. J. (2013). Self-Efficacy, An Important Aspect of Prison-Based Learning. *The Prison Journal*, 93(2), 211–233.
- AOS, S., MILLER, M., & DRAKE, E. (2006). *Evidence-based public policy options to reduce future prison construction, criminal justice costs, and crime rates*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- BATCHELDER, J. S., & PIPPERT, J. M. (2002). Hard time or idle time: Factors affecting inmate choices between participation in prison work and education programs. *The Prison Journal*, 82(2), 269–280.
- BLOMBERG, T. G., BALES, W. D., MANN, K., PIQUERO, A. R., & BERK, R. A. (2011). Incarceration, education, and transition from delinquency. *Journal of Criminal Justice*, 39, 355–365.
- BUMILLER, K. (2015). Bad jobs and good workers: the hiring of ex-prisoners in a segmented economy. *Theoretical Criminology*, 19(3), 336–354.
- BUSHWAY, S. (2003). *Employment Dimensions of Reentry: Understanding the Nexus between Prisoner Reentry and Work*. Urban institute reentry roundtable, Reentry an Prison Work Programs, University Law School, New York.

- CALLAN, V., & GARDNER, J. (2007). The role of VET in Recidivism in Australia. In S. Dawe (Ed.), *Vocational Education and Training for Adult Prisoners and Offenders in Australia: Research readings* (pp. 34-46). Adelaide: National Centre for Vocational Education Research-NCVER, Australian Government.
- CASE, P., & FASENFEST, D. (2004). Expectations for opportunities following prison education: A discussion of race and gender. *Journal of Correctional Education*, 55(1), 24–39.
- CHAPPELL, C. A. (2004). Post-secondary correctional education and recidivism: A meta-analysis of research conducted 1990–1999, *Journal of Correctional Education*, 55(2), 148–169.
- CHO, R. M., & TYLER, J. (2013). Does Prison-Based Adult Basic Education Improve Postrelease Outcomes for Male Prisoners in Florida? *Crime & Delinquency*, 59(7), 975–1005.
- COSTELLOE, A., & WARNER, K. (2014). Prison education across Europe: policy, practice, politics. *London Review of Education*, 12(2), 175–183.
- CRONIN, J. (2011). *The path to successful reentry: The relationship between correctional education, employment and recidivism*. Columbia: University of Missouri, Institute of Public Policy.
- CRUTCHFIELD, R. D., & PITCHFORD, S. R. (1997). Work and crime: The effects of labor stratification. *Social Forces*, 76(1), 93–118.
- DAVIS, L. M., STEELE, J. L., BOZICK, R., WILLIAMS, M. V., TURNER, S., MILES, J. N., SAUNDERS, J., & STEINBERG, P. S. (2014). *How effective is correctional education, and where do we go from here? The results of a comprehensive evaluation*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- DAVIS, L., BOZICK, R., STEELE, L. J., SAUNDERS, J., & MILES, J. (2013). *Evaluating the Effectiveness of Correctional Education: A Meta Analysis of Programs that Provide Education to Incarceration Adults*. Retrieved from the RAND Corporation website: www.rand.org/pubs/research_reports/RR266
- DUGUID, S., & PAWSON, R. (1998). Education, change, and transformation: The prison experience. *Evaluation Review*, 22(4), 470–495.
- DUWE, G., & CLARK, V. (2014). The Effects of Prison-Based Educational Programming on Recidivism and Employment. *The Prison Journal*, 94(4) 454–478.
- ESPERIAN, J. H. (2010). The effect of prison education programs on recidivism. *Journal of Correctional Education*, 61(4), 316–334.
- FORRIER, A., & SELS, L. (2003). The concept employability: A complex mosaic. *International Journal Human Resource Development and Management*, 3(2), 103–124.
- FUGATE, M. (2006). Employability. In J. Greenhaus & G. Callanan (Eds.), *Encyclopedia of career development*, (pp. 267–271). Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- GORDON, H. R. D., & WELDON, B. (2003). Impact of Career and Technical Education Programs on Adult Offenders: Learning Behind Bars. *Journal of Correctional Education*, 54(4), 200–209.

- GRAFFAM, J., SHINKFIELD, A. J., & LAVELLE, B. (2014). Corrections education and employment assistance 'Down Under': Current and emerging practices and paradigms. *London Review of Education*, 12(2), 221–234.
- HALIMI, M., BROSENS, D., DE DONDER, L., & ENGELS, N. (2017). Learning during Imprisonment: Prisoners' Motives to Educational Participation within a Remand Prison in Belgium. *Journal of Correctional Education*, 68(1), 3–31.
- HARLOW, C. W. (2003). *Education and Correctional Populations*. Retrieved from the Bureau of Justice Statistics Special Reports, U.S. Department of Justice website: www.bjs.gov/content/pub/pdf/ecp.pdf
- HAWLEY, J., MURPHY, I., & SOUTO-OTERO, M. (2013). *Prison Education and Training In Europe. Current Stay-of-play and Challenges*. A summary report authored for the European Commission by GHK Consulting. Retrieved from http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/study/2013/prison_en.pdf
- HUIRAS, J., UGGEN, C., & MCMORRIS, B. (2000). Career jobs, survival jobs, and employee deviance: A Social Investment Model of Workplace Misconduct. *The Sociological Quarterly*, 41(2), 245–263.
- ILJIĆ, L., PAVIĆEVIĆ, O., I GLOMAZIĆ, H. (2016). Potrebe i mogućnosti obrazovanja osuđenika. *Andragoške studije*, 2, 75–93.
- ILJIĆ, LJ. (2015). Zatvorska kazna i resocijalizacija – faktori ne/uspešnosti. U M. Hugson i Z. Stevanović (ur.), *Kriminal i društvo Srbije – izazovi društvene dezintegracije, društvene regulacije i očuvanja društvene sredine* (str. 303–316). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- ILJIĆ, LJ. (2016). *Uticao obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja na redukciju rizika recidivizma kod osuđenih lica*. (Doktorska disertacija). Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd.
- JOVANIĆ, G., I PETROVIĆ, V. (2017). Potrebe, praksa i efektivnost obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 16(2), 199–221.
- JOVANIĆ, G., I ILJIĆ, LJ. (2015). Obrazovne potrebe i edukativni tretman osuđenih. U M. Vuković (ur.), *Zbornik radova IX međunarodnog skupa „Specijalna edukacija i rehabilitacija danas“, Beograd, 25–27.9.2015.* (str. 157–168). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- KETHINENI, S., & FALCONE, D. (2007). Employment and ex-offenders in the United States: Effects of legal and extra-legal factors, *Probation Journal*, 54(1), 36–51.
- KIM, R H., & CLARK, D. (2013). The effect of prison-based college education programs on recidivism: Propensity Score Matching approach. *Journal of Criminal Justice*, 41(3), 196–204.
- KNEŽIĆ, B. (2017). *Obrazovanje osuđenika: način da se bude slobodan*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- KNEŽIĆ, B., I SAVIĆ, M. (2013). Obrazovanje u zatvoru: od prava do realizacije. *Andragoške studije*, 1, 99–116.

- LOCHNER, L., & MORRETI, E. (2003). *The Effect of Education on Crime: Evidence from Prison Inmates, Arrest and Self-Reports*. Retrieved from www.eml.berkeley.edu/~moretti/lm46.pdf
- MACDONALD, D. G., & BALA, G. (1986). *Follow-up study of a sample of offenders who earned high school equivalency diplomas while incarcerated*. State of New York, Department of Correctional Services, Division of Program Planning, Research and Evaluation.
- MANGER, T., EIKELAND, OJ., ASBJORNSEN, A., & TORFINN, L. (2006). Educational Intentions Among Prison Inmates. *European Journal on Criminal Policy*, 12(1), 35–48.
- MASLIĆ SERŠIĆ, D., I TOMAS, J. (2015). Zapošljivost kao suvremena alternativa sigurnosti posla: teorije, nalazi i preporuke u području psihologije rada. *Revija za socijalnu politiku*, 22(1), 95–112.
- MCQUAID, R. W., & LINDSAY, C. (2005). The concept of employability. *Urban Studies*, 42(2), 197–219.
- UIKS – GODIŠNJI IZVEŠTAJ O RADU UPRAVE ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA (2009). Ministarstvo pravde Republike Srbije. Preuzeto sa www.uiks.mpravde.gov.rs/articles/izvestaji-i-statistika/
- MOHAMMED, H., & MOHAMED, W. A. (2015). Reducing Recidivism Rates through Vocational Education and Training. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 204, 272–276.
- NALLY, J. M., LOCKWOOD, S., HO, T., & KNUTSON, K. (2012). The post-release employment and recidivism among different types of offenders with a different level of education: A 5-year follow-up study in Indiana. *Justice Policy Journal*, 9(1), 1–29.
- NUTTALL, J., HOLLMEN, L., & STALEY, E. M. (2003). The effect of earning a GED on recidivism rates. *Journal of Correctional Education*, 54(3), 90–94.
- ODOVIĆ, G., ŽUNIĆ PAVLOVIĆ, V., & JOVANIĆ, G. (2014). Vocational training as a factor in the rehabilitation of inmates in institutions for enforcing penal sanctions. In D. Kulić & D. Ilić Stošović (Eds.), *Education and Rehabilitation of Adult Persons with Disabilities*, Šabac, 24 – 26.10.2014. (pp. 353–366). Belgrade: University of East Sarajevo – Faculty of Medicine Foča and University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation.
- PAGER, D. (2003). The Mark of a Criminal Record. *American Journal of Sociology*, 108(5), 937–75.
- PAGER, D., WESTERN, B., & SUGIE, N., (2009). Sequencing Disadvantage: Barriers to Employment Facing Young Black and White Men with Criminal Records. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 623(1), 195–213.
- PETROVIĆ, V. (2017). Osuđeni recidivisti i socijalno patološke pojave. U J. Petrović i G. Jovanić (ur.), *Društvene devijacije, Anomija društva i posljedice* (str. 347–356). Banja Luka: Centar modernih znanja.
- POPOVIĆ ČITIĆ, B. (2010). Teorijske osnove razvojne prevencije poremećaja ponašanja. U V. Žunić Pavlović i M. Kovačević Lepojević (ur.), *Prevencija i tretman poremećaja ponašanja* (str. 65–90). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

- POPOVIĆ ĆITIC, B., I ĐURIĆ, S. (2010). Integrativni razvojni teorijski modeli u etiologiji delinkventnog ponašanja. *Sociološki pregled*, 44(1), 99–117.
- RAMAKERS, A., VAN WILSEM, J., & APEL, R. (2012). The effect of labour market absence on finding employment: A comparison between ex-prisoners and unemployed future prisoners. *European Journal of Criminology*, 9(4), 442–461.
- SAMPSON, R. J., & LAUB, J. H. (1997). A life-course theory of cumulative disadvantage and the stability of delinquency. *Developmental theories of crime and delinquency*, 7, 133–161.
- SAMPSON, R. J., & LAUB, J. H. (2005). A life-course view of the development of crime. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 602(1), 12–45.
- SAYLOR, W. G., & GAES, G. G. (1997). Training inmates through industrial work participation and vocational and apprenticeship instruction. *Corrections Management Quarterly*, 1(2), 32–43.
- SEDGLEY, N. H., SCOTT, C. E., WILLIAMS, N. A., & DERRICK, F. W. (2010). Prison's Dilemma: Do Education and Jobs Programmes Affect Recidivism? *Economica*, 77(307), 497–517.
- STEURER, S. J., SMITH, L., & TRACY, A. (2003). *Three state recidivism study*. Retrieved from <http://www.ceanational.org/PDFs/3StateFinal.pdf>
- STEURER, S. J., & SMITH, L. G. (2003). *Education Reduces Crime: Three– State Recidivism Study Executive Summary*. Retrieved from: <http://www.ceanational.org/PDFs/EdReducesCrime.pdf>
- TYLER, J. H., & KLING, J. R. (2006). *Prison-based education and re-entry into the mainstream labor market* (No. w12114). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- UGGEN, C. (1999). Ex-offenders and the Conformist Alternative: A Job Quality Model of Work and Crime. *Social Problems*, 46(1), 127–151.
- WILSON D., GALLAGHER, C., & MACKENZIE, D. (2000). A meta-analysis of corrections-based education, vocation, and work programs for adult offenders. *Journal of Research on Crime and Delinquency*, 37(4), 347–368.
- ŽUNIĆ PAVLOVIĆ, V. I JOVANIĆ, G. (2006). Savremene forme obrazovanja odraslih osuđenih lica. *Beogradska defektološka škola*, 12(3), 143–152.
- ŽUNIĆ PAVLOVIĆ, V. (2004). *Evaluacija u resocijalizaciji*. Beograd: Partenon.

Vera Petrović³, Goran Jovanić⁴

Faculty for Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade

Education of Inmates as a Protective Factor in the Reduction of Recidivism

Abstract: Custodial sentences are aimed at preventing inmates from perpetrating additional criminal offenses once their sentence ends. Criminal recidivism rate in Serbia ranges from 50% to 70%, which implies that the proclaimed goal of custodial sentences is seldom achieved. Therefore, the criticism of the concept of custodial sentences seems justifiable. Predominantly based on segregation and isolation, custodial sentences do not contribute to the reduction of recidivism if no adequate treatment programmes are implemented throughout their duration. One of the forms of treatment is directed towards the education of inmates. The dispersion of educational needs of inmates and the results of research on the effectiveness of prison educational programmes in the reduction of recidivism justify the investment into such programmes. The education of inmates and the improvement of competences contribute to the reduction of recidivism by means of successful employment. Besides improving competences, such a category of employment minimizes the frequency of negative opinions that potential employers may hold about former inmates.

Key words: inmates, prison, education, employment, recidivism

³ Vera Petrović, MA is a PhD candidate at the Faculty for Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade.

⁴ Goran Jovanić, PhD is an assistant professor at the Faculty for Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade.